

J. Gerits, *Historische steden in Limburg* (Brussel: Gemeentekrediet, 1989, 264 blz., ISBN 90 5066 058 4).

Het initiatief voor de publikatie is uitgegaan van de veertien gemeenten die in de provincie Limburg als historische steden bekend staan. Dit zijn de voormalige Luikse steden Sint-Truiden en Tongeren; de Loonse steden Beringen, Bilzen, Borgloon, Bree, Hamont, Hasselt, Herk, Maaseik, Peer en Stokkem; de oorspronkelijk Brabantse stad Halen, die via het departement van de Nedermaas in de latere provincie Limburg terecht kwam en het keizerlijke Rekem, dat na 1600 als stad werd uitgebouwd en toen ook stadsrecht verwierf. Vanaf de Hollandse tijd werden echter nog enkel Hasselt, Maaseik, Sint-Truiden en Tongeren officieel als steden erkend. Het zou duren tot 1985 en zelfs 1987 vooraleer de andere, dank zij parlementaire tussenkomst, hun stadstitel terugkregen, met uitzondering van Rekem, dat thans een deelgemeente van Lanaken is. Aan Stokkem, dat sinds 1971 is samengevoegd met Dilsen, werd de titel van stad toegevoegd onder de nieuwe gemeentenaam Dilsen-Stokkem.

Ter ondersteuning van de parlementaire bemiddeling werd door de veertien gemeentebesturen een gezamenlijke stuurgroep opgericht en werd aan de Limburgse historicus Jan Gerits de opdracht gegeven voor elke betrokken stad een historisch onderzoek in te stellen 'vanaf de prehistorie tot de twintigste eeuw'. Die veertien bijdragen, waarvan het Gemeentekrediet van België de publikatie op zich heeft genomen, zijn in het voorliggend boek gebundeld. Zij werden voorafgegaan door een inleiding, waarin de auteur een beknopt historisch overzicht geeft van de complexe politieke en staatkundige structuren binnen dewelke de onderscheiden entiteiten zich hebben ontwikkeld. Voor het opstellen van de bijdragen heeft Gerits geen systematisch archiefonderzoek gedaan. Hij steunt essentieel op wat over de betrokken steden tot dusver werd gepubliceerd en heeft daartoe een uitgebreid literatuuronderzoek ingesteld. Maar daar voor geen enkele stad noch een volwaardige wetenschappelijk verantwoorde monografie, noch een globaal historisch naslagwerk voorhanden is, komen ook in de voorliggende bijdragen, door gebrek aan voorstudies, bepaalde aspecten onvoldoende aan bod. Dat geldt in de eerste plaats voor de demografische en de sociaal-economische evolutie. Verder zijn ook zekere periodes, inzonderheid de negentiende eeuw, onderbelicht. Toch heeft de auteur gepoogd de leemten enigszins aan te vullen aan de hand van gegevens geput uit onuitgegeven licentiaatsverhandelingen en door het uitvoeren van steekproeven in diverse archieven.

De respectieve bijdragen zijn volgens eenzelfde patroon opgesteld. Gerits geeft voor elke stad enige duiding over de site en de oudste sporen van menselijke aanwezigheid. Hij legt grotere nadruk op de historische factoren die voor de vestiging en de ontwikkeling van de stad determinerend zijn geweest. De auteur besteedt aandacht aan de uiterlijke verschijningsvorm en de voornaamste gebouwen en pleinen die in de stad een belangrijke rol hebben gespeeld. Tenslotte gaat hij meer uitgebreid in op de stedelijke instellingen die de bevolking hebben omkaderd of binnen dewelke zij is geëvolueerd. Over de stedelijke gemeenschap zelf verneemt de lezer daarentegen weinig, tenzij over het gezelschapsleven in zover dit althans uitdrukking vond in verenigingen van diverse aard.

Aan iedere bijdrage is een uitgebreide bibliografie toegevoegd. Deze laatste wordt voor iedere stad ingeleid door een beknopt overzicht van de stand van het historisch onderzoek. Dit overzicht heeft de niet geringe verdienste de aandacht te vestigen op de domeinen die nog braak liggen voor geschiedkundig onderzoek en/of op de aspecten die nog moeten worden bijgeschaafd. Moge het aanzetten tot aanvullende studie!

Een slotbeschouwing ontbreekt, waar bij voorbeeld de betekenis van de steden in hun onderling verband en ten opzichte van de naburige regio's zou zijn toegelicht, en waar ook nader zou zijn

ingegaan op hun belang binnen het staatsbestel. Het omvangrijke feitenmateriaal dat hier met moeite en zorg werd samengebracht, maakt het boek bijzonder geschikt als naslagwerk. De talrijke goedgekozen illustraties maken het bovendien niet alleen tot een fraai kijkboek, maar zijn tevens interessante aanvullingen bij de tekst. Duidelijker dan de beste beschrijving het had gekund, tonen de tegenover elkaar geplaatste luchtfoto's de verrassende groei aan die de historische steden in Limburg sinds de tweede wereldoorlog hebben gekend. Tenslotte strekt deze luxueuze en tot in de puntjes verzorgde uitgave eens te meer het Gemeentekrediet van België tot eer.

H. Copejans-Desmedt

A. Verhulst, *Précis d'histoire rurale de la Belgique* (Brussel: Editions de l'université de Bruxelles, 1990, 224 blz., Bf750,-, ISBN 2 8004 0992 4).

Steeds meer beweegt de historicus zich op het terrein van de diepgaande, grondige onderzoeken van scherp afgebakende onderwerpen waarbij een grote synthese niet onmiddellijk voor de hand ligt. Met zijn *Précis d'histoire rurale de la Belgique* keert Adriaan Verhulst terug naar de grote synthese. Daarbij draagt zijn werk de kenmerken van die syntheses: kort en krachtig. Verhulst beweegt zich hier op een terrein dat hem zeer vertrouwd is: het landelijke landschap en zijn bewoners. Dit werk ligt dan ook volledig in de lijn van zijn vroegere werken: *De geschiedenis van het landschap in Vlaanderen* en *De Belgische land- en tuinbouw, heden en verleden* waarvan hij samen met G. Bublot de mede-editor was.

Verhulst heeft zijn werk geschreven op een manier zoals wij het graag van dergelijke werken zien: alle aspecten van de landelijke geschiedenis komen er aan bod: de historische geografie, de demografie, de technische evolutie van de landbouw, de evolutie van rendementen en produktiviteit. In een eerste hoofdstuk behandelt de auteur de vroege middeleeuwen (zesde tot tiende eeuw), hij volgt er de evolutie van de occupatie, de demografie en de bewoningsstructuren en besteedt er volle aandacht aan de grote domeinen en het domaniaal regime. Het tweede hoofdstuk behandelt de volle of klassieke middeleeuwen (elfde tot dertiende eeuw). Achtereenvolgens volgt de auteur er de evolutie, van domein naar heerlijkheid, de grote ontginningen zowel in Vlaanderen als in de andere graafschappen en hertogdommen van het huidige België (waarbij de auteur moet vaststellen hoe groot de achterstand van de rurale geschiedenis in zuidelijk België wel is), de demografische evolutie, de landbouwtechniek, structuur en uitbating van het heerlijke grondbezit, en de juridische en economische voorwaarden van de landelijke uitbatingen. Hoofdstuk III behandelt de late middeleeuwen (veertiende en vijftiende eeuw). Achtereenvolgens behandelt de auteur er de demografie, de landbouwproductie, de prijzevolutie, de agrarische structuren en uiteindelijk de landbouwtechniek. Met hoofdstuk IV trekt de auteur de moderne tijden binnen, hij behandelt er de zestiende eeuw en de eerste helft van de zeventiende eeuw. Hij bestudeert eerst het economisch en demografisch belang van de primaire sector, vervolgens de agrarische structuren, landbouwtechniek en -productie, de prijzen en het verloop van de conjunctuur. Het laatste hoofdstuk draagt de titel 'Crisis, heropstanding en expansie' en bestrijkt de tweede helft van de zeventiende en de achttiende eeuw. De volgende delen komen er aan bod: demografische evolutie, agrarische structuur, ontginningen en hun weerslag op de landbouwproductie, aardappelcultuur, landbouwtechniek en -produktiviteit, veestapel, conjunctuurevolutie en de armoezwangere voorspoed. Het werk sluit af met een algemeen besluit, een reeks afbeeldingen en een bibliografische oriëntatie.